

Tomasz Siudek

Katedra Ekonomiki i Organizacji
Gospodarstw Rolniczych SGGW

Analiza preferencyjnych kredytów obrotowych udzielanych dla rolnictwa

Wstęp i cel pracy

W ostatnich latach rolnictwo znalazło się w trudnej sytuacji finansowej. Z jednej strony, spadek popytu na żywność, pogorszenie się relacji cenowych produktów rolniczych do przemysłowych oraz spadek produkcji wyraźnie ograniczyły możliwości wygospodarowania środków finansowych na rozwój gospodarstw rolniczych. Trudności te zostały pogłębione przez powolność adaptacji i niewydolność finansową części branż przemysłu spożywczego. Z drugiej strony, przejście do rynkowych zasad udzielania kredytów, w tym do realnie dodatniej stopy procentowej, oraz trudna sytuacja finansowa sektora bankowego (zwłaszcza banków spółdzielczych) spowodowały zaostrzenie kryteriów udzielania kredytów podmiotom gospodarczym. Zła kondycja finansowa rolnictwa zniechęcała banki do udzielania kredytów właścicielom gospodarstw rolniczych. Warunki te spowodowały, że w ostatnich latach istotną formą wspomagania sektora rolniczego przez państwo stały się dopłaty budżetowe do oprocentowania kredytów dla rolnictwa. W ten sposób na rynku kredytowym pojawiły się kredyty preferencyjne.

Głównym celem udzielania tych kredytów przez banki było zmniejszenie bariery finansowej hamującej rozwój rolnictwa i jego otoczenia oraz poprawa efektywności gospodarowania i jakości produkcji. Kredyty preferencyjne stały się jednym z ważniejszych instrumentów finansowych polityki kredytowej w rolnictwie. Ze względu na krótki okres ich funkcjonowania w gospodarce rynkowej rola i znaczenie ich w tym sektorze nie są dostatecznie znane, stąd podjęcie badań w tym zakresie.

Kredyty preferencyjne w rolnictwie stanowią bardzo szerokie zagadnienie. Są udzielane i dofinansowywane przez różne instytucje krajowe i zagraniczne. Ażeby móc je ocenić dokładnie i kompleksowo, w niniejszej pracy zawężono tematykę tego zagadnienia do preferencyjnych kredytów obrotowych objętych dopłatami Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, która obecnie w kraju odgrywa największą rolę w tym zakresie.

Celem pracy jest poznanie:

- na jaki cel i w jakiej kwocie udzielano preferencyjnych kredytów obrotowych?
- które banki udzielały preferencyjnych kredytów obrotowych dla rolników oraz w jakiej kwocie?

- jakie było zróżnicowanie regionalne pod względem liczby i kwot udzielanych preferencyjnych kredytów obrotowych?
- jakie były przyczyny ograniczające wykorzystanie preferencyjnych kredytów obrotowych przez podmioty gospodarcze działające w sektorze rolniczym?
- jaka była efektywność udzielanych preferencyjnych kredytów obrotowych w rolnictwie?

Materiał i metody badań

Materiał badawczy wykorzystany w niniejszej pracy pochodził z następujących źródeł:

- Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA,
- Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa,
- Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej,
- Głównego Urzędu Statystycznego.

W Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA zebrane informacje dotyczyły preferencyjnych kredytów na zakup obrotowych środków do produkcji rolniczej.

Uzyskane informacje oparte były na ankiecie opracowanej przez Sekcję Analiz Ekonomicznych Polityki Rolnej. Badania zostały przeprowadzone dwuetapowo. W pierwszym etapie ankieta została wysłana do 1862 banków spółdzielczych zrzeszonych w Banku Gospodarki Żywnościowej SA (BGŻ), Gospodarczym Banku Wielkopolskim (GBW), Gospodarczym Banku Południowo-Zachodnim (GBP-Z), Banku Unii Gospodarczej (BUG) oraz do pozostałych, nie zrzeszonych bankach spółdzielczych. Odpowiedzi na wysłane ankiety udzieliło 1508 banków (81%). Część banków (354) została pominięta w analizie z powodu niepełnych danych udzielanych w odpowiedziach. Drugi etap badań obejmował wszystkie inne banki oprócz spółdzielczych. Na 671 wysłanych ankiet uzyskano odpowiedzi od 574 banków. Informacje uzyskane z zebranych ankiet obejmowały lata 1994–1995.

Ankieta dotyczyła głównie:

- wielkości udzielanych przez banki preferencyjnych kredytów obrotowych,
- stopnia wykorzystania przez banki przyznaných limitów dopłat ARiMR,
- stopnia zaspokojenia popytu na kredyt,
- przyczyn odmowy udzielania kredytów.

Najwięcej informacji wykorzystanych i przedstawionych w niniejszej pracy pochodziło z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Udostępnione informacje pochodziły ze sprawozdań z działalności Agencji. Dotyczyły one przede wszystkim wielkości udzielonych dla rolnictwa preferencyjnych kredytów obrotowych.

Interesujące informacje zebrano również w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Bazą źródłową zdobytych informacji była ankieta przygotowana w ramach projektu badawczego pt. „Mikroekonomiczne podstawy doskonalenia systemu finansowego rolnictwa”, która została rozesłana do 200 banków obsługujących rolnictwo. Odpowiedzi na wysłane ankiety udzieliło 110 banków, co stanowi 55% ogółu badanych. W badanej populacji znalazły się takie banki jak Bank Gospodarki Żywnościowej SA, Bank Unii Gospodarczej SA, Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni SA i Gospodarczy Bank Wielkopolski SA. Ankietowane banki zostały do próby dobrane w sposób celowy. Jako główne kryterium przyjęto fakt działania banku w obszarze o przewadze działalności rolniczej. Zebrane dane obejmowały lata 1994 i 1995. Ankieta dotyczyła głównie niektórych wybranych aspektów kredytowania rolnictwa indywidualnego oraz roli państwa w finansowym wspieraniu rolnictwa.

Ponadto niektóre informacje zamieszczone w pracy zebrano również z Głównego Urzędu Statystycznego.

Po zebraniu materiału badawczego uzyskane dane zostały posegregowane, pogrupowane i przedstawione w tabelach.

W pracy zastosowano dwie metody badawcze analizy porównawczej – poziomą i pionową. W metodzie poziomej analiza dotyczyła tego samego okresu badań, natomiast w metodzie pionowej różnych okresów (np. kilku lat). Analiza porównawcza pozioma dominowała w niniejszej pracy, ponieważ większość przedstawionych danych dotyczyła 1995 r.

Tabela 1.

Kredyty na zakup obrotowych środków do produkcji rolniczej zaciągnięte w 1995 r. wg województw

Województwo	Liczba kredytów	Kwota kredytów (tys. zł)	Liczba ha użytków rolnych objętych kredytem	Kwota kredytu w zł w przeliczeniu na 1 ha UR
1	2	3	4	5
Białkopodlaskie	9 199	13 825	121 554	113,74
Białostockie	9 616	17 774	156 959	113,24
Bielskie	271	1 240	11 857	104,58
Bydgoskie	12 409	30 789	275 421	111,79
Chełmskie	5 053	7 116	82 525	86,23
Ciechanowskie	12 503	20 367	172 507	118,06
Częstochowskie	5 939	7 643	68 673	111,30
Elbląskie	4 891	23 219	358 061	64,85
Gdańskie	3 276	8 179	76 472	106,95
Gorzowskie	2 268	18 104	165 306	109,52
Jeleniogórskie	1 092	5 274	40 157	131,33
Kaliskie	9 096	17 011	148 569	114,50

cd. tabeli 1

1	2	3	4	5
Katowickie	1 799	5 773	46 238	124,85
Kieleckie	10 043	10 284	77 355	132,95
Konińskie	11 206	15 405	125 609	122,64
Koszalińskie	2 135	13 773	299 861	45,93
Krakowskie	3 144	3 061	23 366	131,00
Krośnieńskie	1 457	1 311	13 392	97,89
Legnickie	3 770	14 721	112 868	130,43
Leszczyńskie	5 280	19 728	179 844	109,70
Lubelskie	13 559	11 354	107 478	105,64
Łomżyńskie	13 090	18 864	184 647	102,16
Łódzkie	2 412	3 039	24 171	125,73
Nowosądeckie	1 028	703	6 318	111,27
Olsztyńskie	6 802	26 825	255 655	104,93
Opolskie	3 919	22 540	211 969	106,34
Ostrołęckie	8 119	10 938	95 287	114,79
Piłskie	4 287	20 717	165 186	125,42
Piotrkowskie	10 707	11 148	94 171	118,38
Płockie	18 662	18 175	154 192	117,87
Poznańskie	7 960	31 757	302 559	104,96
Przemyskie	5 409	4 469	59 217	75,47
Radomskie	7 330	7 371	60 847	121,14
Rzeszowskie	2 989	2 112	20 474	103,16
Siedleckie	11 456	13 122	219 553	59,77
Sieradzkie	3 392	3 566	31 067	114,78
Skierniewickie	7 908	9 299	78 217	118,89
Słupskie	2 171	9 895	87 992	112,45
Suwalskie	8 233	22 758	219 537	103,66
Szczecińskie	3 353	29 990	238 258	125,87
Tarnobrzeskie	7 230	6 459	68 924	93,71
Tarnowskie	3 339	2 794	20 647	135,32
Toruńskie	9 096	21 168	178 050	118,89
Wałbrzyskie	1 785	10 317	79 714	129,43
Warszawskie	327	1 049	9 873	106,25
Włocławskie	9 186	13 781	107 880	127,74
Wrocławskie	6 734	24 062	97 312	121,95
Zamojskie	14 562	13 246	139 671	94,84
Zielonogórskie	1 945	10 860	92 043	117,99
Polska	311 437	636 975	6 067 503	104,98

Źródło: Dane z Fundacji Programów Pomocy dla Rolnictwa FAPA.

Tabela 2.

Kredyty na zakup obrotowych środków do produkcji rolnej zaciągnięte w 1995 r. wg banków

Banki	Liczba kredytów	Kwota kredytów (tys. zł)	Liczba ha, na które udzielono kredytów	Średnia kwota kredytu na 1 ha UR	Średnia kwota kredytu dla jednego podmiotu (zł)
Bank Gospodarki Żywnościowej SA	198 958	424 962	4 171 155	101,88	2 135,94
Gospodarczy Bank Wielkopolski SA	27 759	54 826	481 308	113,91	1 975,07
Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni SA	22 918	40 822	345 159	118,27	1 781,22
Bank Unii Gospodarczej SA	23 160	34 069	291 301	116,95	1 471,03
Bank Rozwoju Cukrownictwa SA	22 717	20 299	178 254	113,88	893,56
Bank Cukrownictwa „Cukrobank” SA	2 788	15 817	176 283	89,73	5 673,24
Pomorski Bank Kredytowy SA	433	12 013	89 493	134,23	27 743,65
Bank Zachodni SA	445	10 023	82 887	120,92	22 523,60
Wielkopolski Bank Kredytowy SA	1 198	9 108	69 573	130,91	7 602,67
Wschodni Bank Cukrownictwa SA	10 441	7 289	116 354	62,65	698,11
Bank Śląski SA	54	3 506	29 425	119,15	64 925,93
Bank Gdański SA	253	2 192	17 680	123,98	8 664,03
Wielkopolski Bank Rolniczy SA	313	2 049	18 631	109,98	6 546,33
Razem	311 437	636 975	6 067 503	104,98	2 045,28

Źródło: jak w tab. 1.

Tabela 3.

Kredyty zaciągnięte na likwidację skutków suszy w latach 1994–1995 wg województw

Województwo	Lata 1994–1995			w tym: 1995 r.			Liczba ha objętych suszą
	Liczba kredytów	Kwota kredytów (tys. zł)	Średnia kwota kredytu (tys. zł)	Liczba kredytów	Kwota kredytów (tys. zł)	Średnia kwota kredytu (tys. zł)	
1	2	3	4	5	6	7	8
Białkopodlaskie	13 895	16 099	1,16	3 415	3 786	1,11	172 086
Białostockie	14 263	19 413	1,36	3 654	4 241	1,16	226 361
Bielskie	1 580	2 038	1,29	1 064	739	0,69	20 833
Bydgoskie	15 141	33 025	2,18	4 001	8 108	2,03	365 647
Chełmskie	9 806	11 216	1,14	3 441	3 557	1,03	121 065
Ciechanowskie	16 390	20 950	1,28	3 788	4 311	1,14	239 402
Częstochowskie	10 634	10 092	0,95	2 834	2 428	0,86	106 725
Elbląskie	6 257	18 798	3,00	1 608	4 758	2,96	244 536
Gdańskie	6 627	13 697	2,07	2 143	3 287	1,53	149 634
Gorzowskie	3 764	16 343	4,34	1 695	5 423	3,20	167 942
Jeleniogórskie	2 336	5 755	2,46	937	2 021	2,16	61 458
Kaliskie	13 536	17 819	1,32	5 105	5 975	1,17	182 990
Katowickie	4 214	7 256	1,72	1 146	1 964	1,71	79 686
Kieleckie	22 489	16 176	0,72	7 523	4 853	0,65	165 288

cd. tabeli 3

1	2	3	4	5	6	7	8
Konińskie	12 464	13 412	1,08	4 502	4 313	0,96	151 352
Koszalińskie	3 543	12 600	3,56	1 556	2 295	1,47	152 838
Krakowskie	6 096	4 155	0,68	2 749	1 590	0,58	42 118
Krośnieńskie	4 710	2 925	0,62	2 379	1 280	0,54	32 689
Legnickie	5 927	12 215	2,06	2 402	4 830	2,01	125 673
Leszczyńskie	6 961	15 624	2,24	2 654	4 389	1,65	195 756
Lubelskie	28 272	19 320	0,68	10 473	6 135	0,59	202 280
Łomżyńskie	16 107	19 344	1,20	3 462	3 777	1,09	213 752
Łódzkie	3 352	3 370	1,01	893	842	0,94	34 314
Nowosądeckie	5 516	2 306	0,42	3 362	1 357	0,40	24 942
Olsztyńskie	10 361	29 499	2,85	2 734	5 585	2,04	329 663
Opolskie	11 042	32 216	2,92	3 148	5 580	1,77	739 819
Ostrołęckie	13 449	14 505	1,08	3 730	3 573	0,96	154 847
Piłskie	6 353	19 253	3,03	2 064	4 217	2,04	220 136
Piotrkowskie	16 041	13 136	0,82	2 704	1 949	0,72	139 007
Płockie	17 655	19 767	1,12	5 676	5 513	0,97	207 635
Poznańskie	11 931	37 211	3,12	4 606	7 682	1,67	389 971
Przemyskie	8 722	6 760	0,78	3 086	2 355	0,76	72 079
Radomskie	15 444	12 184	0,79	6 462	4 805	0,74	129 781
Rzeszowskie	8 515	4 986	0,59	3 615	2 146	0,59	52 833
Siedleckie	17 645	15 333	0,87	5 955	4 648	0,78	166 890
Sieradzkie	17 864	15 132	0,85	4 469	3 590	0,80	166 728
Skierniewickie	11 304	10 969	0,97	3 599	3 265	0,91	115 989
Słupskie	3 231	10 192	3,15	1 056	3 672	3,48	114 147
Suwalskie	12 237	25 431	2,08	3 477	5 067	1,46	286 875
Szczecińskie	4 754	25 405	5,34	985	4 237	4,30	275 101
Tarnobrzeskie	15 654	10 123	0,65	6 298	3 524	0,56	113 561
Tarnowskie	6 850	3 994	0,58	3 078	1 770	0,58	42 330
Toruńskie	12 804	20 229	1,58	3 939	5 686	1,44	225 067
Wałbrzyskie	4 997	13 817	2,77	2 856	6 026	2,11	141 961
Warszawskie	1 621	2 380	1,47	877	291	0,33	24 985
Włocławskie	11 865	13 199	1,11	3 575	3 729	1,04	154 811
Wrocławskie	9 184	21 519	2,34	2 898	7 515	2,59	234 421
Zamojskie	23 245	20 328	0,87	11 063	8 498	0,77	222 624
Zielonogórskie	3 322	10 805	3,25	1 374	2 825	2,06	112 094
Polska	509 970	722 321	1,42	170 110	194 008	1,14	8 312 722

Źródło: Sprawozdania z działalności ARiMR w latach 1994–1995.

Tabela 4.

Kredyty na likwidację skutków suszy zaciągnięte w latach 1994–1995 wg banków

Nazwa banku	Liczba kredytów	Kwota kredytów (tys. zł)	Liczba ha UR, na które udzielono kredytów	Średnia kwota kredytu na 1 ha (zł)	Średnia kwota kredytu dla jednego podmiotu (zł)
Bank Gospodarki Żywnościowej	372 057	510 904	6 072 538	84,13	1 373,19
Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni SA	52 419	62 502	673 948	92,74	1 192,36
Gospodarczy Bank Wielkopolski SA	34 257	54 098	570 236	94,87	1 579,18
Bank Unii Gospodarczej SA	34 818	34 281	358 171	95,71	984,57
Bank Zachodni SA Wielkopolski Bank Kredytowy SA	1 503	15 980	173 893	91,90	10 631,98
Pomorski Bank Kredytowy SA	2 733	10 971	114 889	95,49	4 014,52
Powszechny Bank Kredytowy SA	909	10 836	113 228	95,70	11 920,46
Bank Depozytowo-Kredytowy SA	2 365	9 309	97 158	95,81	3 936,08
Bank Śląski SA	8 718	7 819	81 658	95,75	896,83
Bank Współpracy Regionalnej SA	148	5 199	52 429	99,16	35 125,44
	43	422	4 576	92,22	9 824,42
Razem	509 970	722 321	8 312 723	86,89	1 416,40

Źródło: Niepublikowane dane ARiMR.

Tabela 5.

Kredyty obrotowe przeznaczone na likwidację skutków klęsk żywiołowych w rolnictwie w 1995 r., wg województw

Województwo	Liczba kredytów	Kwota kredytu (tys. zł)	Średnia kwota kredytu (tys. zł)
Opolskie	227	1 265	6
Wrocławskie	21	89	4
Suwalskie	20	75	4
Lubelskie	14	60	4
Katowickie	13	1 383	106
Zielonogórskie	6	142	24
Kieleckie	3	110	37
Poznańskie	3	1 737	579
Skierniewickie	3	17	6
Gorzowskie	1	159	159
Razem	311	5 037	16

Preferencyjne kredyty obrotowe

Kredyty obrotowe są jednym z podstawowych zewnętrznych źródeł finansowania produkcji rolniczej charakteryzującej się długim cyklem produkcji oraz dużą sezonowością. Cechą wspólną rolnictwa jest nierównomierność wydatków, które należy ponieść wcześniej, i wpływów, których wielkość jest funkcją wcześniej poniesionych nakładów. Ponadto w przypadku rolnictwa zmniejszenie intensywności produkcji przez ograniczanie nakładów rzeczowych środków do produkcji rolniczej powoduje, że produkcja staje się mniej opłacalna. Podkreślić należy, że kredyt obrotowy nie wpływa ujemnie na system gospodarki rynkowej, a wprost przeciwnie – wspomaga rozwój efektywnych podmiotów gospodarczych, gdyż łagodzi okresowe niedobory pieniądza, które występują w tej branży gospodarki.

W 1995 r. na zlecenie Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej zostały uruchomione następujące obrotowe kredyty preferencyjne dla rolnictwa:

- na zakup środków obrotowych do produkcji rolniczej,
- na łagodzenie skutków suszy, która wystąpiła w 1994 r. (kredyty „suszowe”),
- na likwidację klęsk żywiołowych (Bernacki, 1996).

Preferencyjne kredyty na zakup środków obrotowych do produkcji rolniczej

W 1995 r. banki udzieliły 311 437 kredytów (tab. 1) na zakup obrotowych środków do produkcji rolniczej na łączną kwotę 636 975 tys. zł. Wszystkie kredyty z tej linii wykorzystane zostały przez gospodarstwa rolnicze o powierzchni około 6,1 mln ha, co stanowiło 32% ogólnej powierzchni użytków rolnych w kraju.

Kredyty te przeznaczone były na zakup:

- nawozów mineralnych i środków ochrony roślin,
- kwalifikowanego materiału siewnego zbóż, rzepaku, kukurydzy, lnu, motylkowych grubonasiennych i drobnonasiennych, traw, buraków cukrowych i pastewnych, sadzeniaków ziemniaka oraz nasion warzyw,
- hodowlanych jałówek, loszek i maciorek,
- pasz,
- oleju napędowego do ciągników i maszyn rolniczych.

Oprocentowanie kredytu wynosiło 0,4 stopy kredytu redyskontowego. Wysokość udzielonego kredytu nie mogła przekroczyć równowartości 6 dt żyta na 1 ha użytków rolnych, według cen przyjętych przy naliczaniu podatku rolnego w roku, w którym zawarto umowy kredytowe.

Kredytobiorca mógł uzyskać dopłatę do oprocentowania kredytu, o ile:

- był właścicielem, dzierżawcą lub użytkownikiem gospodarstwa rolniczego,

– posiadał zdolność kredytową oraz złożył oświadczenie w banku, że nie korzystał z kredytu „suszowego” w innych bankach,

– udokumentował wykorzystanie co najmniej 80% kredytu fakturami VAT lub rachunkami uproszczonymi w terminie 2 miesięcy od daty zaciągnięcia kredytu,

– przedstawił nakaz płatniczy podatku rolnego określający wielkość zagospodarowanych użytków rolnych w gospodarstwie (Krzyżanowska i Kwieciński, 1994).

Kredyty preferencyjne na zakup obrotowych środków do produkcji rolniczej w 1995 r. udzielane były przez banki na terenie całego kraju. Zarówno pod względem liczby, jak i kwot udzielonych kredytów zanotowano w poszczególnych województwach duże zróżnicowanie.

Najwięcej kredytów na zakup środków obrotowych do produkcji rolniczej (tab. 1) banki udzieliły w województwach:

– płockim	18 662
– zamojskim	14 562
– lubelskim	13 559
– łomżyńskim	13 090
– ciechanowskim	12 503

a najmniej w województwach:

– bielskim	271
– warszawskim	327
– nowosądeckim	1 028
– jeleniogórskim	1 092
– krośnieńskim	1 457

Biorąc pod uwagę wielkość kwot kredytów udzielonych przez banki należy stwierdzić, że najwyższe kwoty pobrali rolnicy z województw:

– poznańskiego	31 757 tys. zł,
– bydgoskiego	30 789 tys. zł,
– szczecińskiego	29 990 tys. zł,
– olsztyńskiego	26 825 tys. zł.

najniższe zaś z województw:

– nowosądeckiego	703 tys. zł,
– warszawskiego	1 049 tys. zł,
– bielskiego	1 240 tys. zł,
– krośnieńskiego	1 311 tys. zł.

Przeliczając kwoty zaciągniętych kredytów na 1 ha UR (tab. 1) okazuje się, że najwięcej środków uzyskali rolnicy z województw:

– tarnowskiego	135,32 tys. zł,
– kieleckiego	132,95 tys. zł,
– jeleniogórskiego	131,33 tys. zł,
– krakowskiego	131,00 tys. zł,

a najmniej z województw:

– koszalińskiego	45,93 tys. zł,
– siedleckiego	59,77 tys. zł,
– elbląskiego	64,85 tys. zł,
– przemyskiego	75,47 tys. zł.

Kredyty na zakup środków obrotowych rolnicy mogli uzyskać w sieci 13 banków współpracujących z Agencją (tab. 2).

Najwięcej środków na ten cel przeznaczyły:

– Bank Gospodarki Żywnościowej SA	424 962 tys. zł,
– Gospodarczy Bank Wielkopolski SA	54 826 tys. zł,
– Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni SA	40 822 tys. zł,
– Bank Unii Gospodarczej SA	34 069 tys. zł.

W 1995 r. wymienione cztery banki udzieliły łącznie 87% ogólnej kwoty kredytów na zakup obrotowych środków do produkcji rolniczej.

Przeanalizowano również kwoty kredytów udzielonych przez poszczególne banki na 1 ha użytków rolnych oraz na jeden podmiot gospodarczy korzystający z kredytu (tab. 2).

Najwyższe kwoty kredytu na 1 ha użytków rolnych udzieliły takie banki jak:

– Pomorski Bank Kredytowy SA	134,23 tys. zł,
– Wielkopolski Bank Kredytowy SA	130,91 tys. zł,
– Bank Gdański SA	123,98 tys. zł,

natomiast najwyższe średnie kwoty kredytu na jeden podmiot gospodarczy wystąpiły w Banku Śląskim SA (64 925,93 tys. zł), Pomorskim Banku Kredytowym SA (27 743,65 tys. zł) oraz Banku Zachodnim SA (22 523,60 tys. zł)

Preferencyjne kredyty na łagodzenie skutków suszy („suszowe”)

Na podstawie uchwały Rady Ministrów nr 61/94 z dnia 13 września 1994 r. uruchomiona została linia kredytowa przeznaczona na zakup środków obrotowych do produkcji rolniczej w celu złagodzenia skutków suszy, która wystąpiła w 1994 r.

Kredyty z tej linii udzielane były od września 1994 r. do końca maja 1995 r. na zakup: nawozów mineralnych, środków ochrony roślin, kwalifikowanego materiału siewnego, jałówek hodowlanych, loszek, owiec, pasz oraz oleju napędowego do ciągników i maszyn rolniczych.

Wysokość udzielanego kredytu nie mogła przekroczyć 100 zł na 1 ha użytków rolnych, przy oprocentowaniu dla kredytobiorcy w wysokości 0,33 stopy kredytu refinansowego.

Ogółem, w czasie funkcjonowania linii banki udzieliły rolnikom 509 970 kredytów „suszowych” (tab. 3). Najwięcej kredytów „suszowych” banki udzieliły w województwach:

– lubelskim	28 272,
– zamojskim	23 245,
– kieleckim	22 489,
– sieradzkim	17 864,
– plockim	17 655,

natomiast najmniej w województwach:

– bielskim	1 580,
– warszawskim	1 621,
– jeleniogórskim	2 336,
– słupskim	3 231,
– zielonogórskim	3 322.

Również kwoty udzielonych kredytów były bardzo zróżnicowane (tab. 3). Najwięcej środków uzyskali rolnicy z województw typowo rolniczych, tzn. z poznańskiego (37 211 tys. zł), bydgoskiego (33 025 tys. zł) i opolskiego (32 216 tys. zł).

Najwyższe kwoty kredytów w przeliczeniu na 1 ha UR rolnicy zaciągnęli w województwach:

– krakowskim	98,65 zł/ha,
– łódzkim	98,20 zł/ha,
– kieleckim	97,86 zł/ha,

a najmniejsze w województwach:

– opolskim	43,55 zł/ha,
– elbląskim	76,87 zł/ha,
– leszczyńskim	79,81 zł/ha.

Kredyt na likwidację skutków suszy rolnicy mogli uzyskać w 11 bankach współpracujących z Agencją (tab. 4).

Największą kwotę kredytów „suszowych” udzieliły:

– Bank Gospodarki Żywnościowej SA	510 904 tys. zł (70,7%),
– Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni SA	62 502 tys. zł (8,7%),
– Gospodarczy Bank Wielkopolski SA	54 098 tys. zł (7,5%).

Preferencyjne kredyty dla gospodarstw rolniczych dotkniętych klęską żywiołową

Na podstawie uchwały nr 114/95 z dnia 29 sierpnia 1995 r. ARiMR uruchomiła środki na dopłaty do oprocentowania kredytów przeznaczonych na likwidację skutków klęsk żywiołowych w rolnictwie, które wystąpiły w 1995 r. Kredyty te przeznaczone były na likwidację szkód powstałych w gospodarstwach rolnych, które znaj-

dowały się na obszarach dotkniętych klęską żywnościową spowodowaną gradobiciem, powodzią, huraganem, uderzeniem pioruna i plagą gryzoni. Poszkodowani w zależności od rodzaju doznanych szkód mogli ubiegać się o kredyty obrotowe przeznaczone na wznowienie produkcji rolnej. Zakres i wysokość szkód szacowane były przez komisje powołane przez wojewodów.

Kredyty na likwidację skutków klęsk żywiołowych udzielane były za pośrednictwem BGŻ SA. Przeznaczone były na zakup rzeczowych środków obrotowych do produkcji rolniczej. Kwota ich nie mogła przekroczyć wielkości szkody w uprawach rolniczych, inwentarzu i rzeczowych środkach obrotowych. Oprocentowanie kredytu dla kredytobiorcy wynosiło 0,4 stopy kredytu redyskontowego, a okres jego spłaty nie mógł przekroczyć jednego roku.

Według szacunków, w 1995 r. zniszczeniu lub uszkodzeniu na skutek występowania klęsk żywiołowych uległy uprawy na powierzchni około 46 tys. hektarów.

Ogółem w 1995 r. 311 gospodarstw rolnych z terenu 10 województw (tab. 5) uzyskało kredyty obrotowe na łączną kwotę 5037 tys. zł. Najwięcej kredytów (227) zaciągnęli rolnicy z województwa opolskiego na likwidację plagi mysz. Najwyższą kwotę kredytów BGŻ SA zrealizował w województwie poznańskim (1737 tys. zł).

Dopłaty ARiMR do preferencyjnych kredytów obrotowych udzielanych dla rolnictwa według banków

W 1995 r. ARiMR dopłaciła bankom do preferencyjnych kredytów obrotowych 178 179,9 tys. zł (tab. 6).

Największe dopłaty wystąpiły w przypadku kredytów „suszowych” (142 935,9 tys. zł), najmniejsze zaś kredytów „klęskowych” (59,1 tys. zł). Tak duże kwoty na dopłaty do kredytów „suszowych” wynikały z długotrwałej suszy, która wystąpiła w Polsce w 1994 r.

Jeżeli chodzi o poszczególne banki, to najwyższe dopłaty do kredytów obrotowych zanotowano w Banku Gospodarki Żywnościowej (126 926,1 tys. zł), natomiast najniższe w Wielkopolskim Banku Rolniczym SA (232,0 tys. zł) oraz Banku Gdańskim SA (31,759 tys. zł).

Reasumując, można powiedzieć, że dopłaty Agencji do kredytów obrotowych trafiły przede wszystkim do Banku Gospodarki Żywnościowej SA. Pozostała niewielka kwota dopłat przekazana została do pozostałych banków, które współpracowały z Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Tabela 6.

Dopłaty ARiMR przekazane bankom do oprocentowania kredytów obrotowych w 1995 r.

Banki	Kredyty na zakup obrotowych środków do produkcji rolnej (zł)	Kredyty suszowe (zł)	Kredyty kłeskowe (zł)	Ogółem dopłaty do kredytów obrotowych (zł)
Bank Gospodarki Żywnościowej SA	25 634 962	101 232 069	59 100	126 926 131
Powszechny Bank Kredytowy SA		1 972 086		1 972 086
Bank Zachodni SA we Wrocławiu	112 748	3 204 789		3 317 537
Pomorski Bank Kredytowy SA w Szczecinie	183 145	2 248 000		2 431 145
Bank Depozytowo-Kredytowy SA w Lublinie		1 281 052		1 281 052
Bank Śląski SA	22 114	1 009 087		1 031 201
Wielkopolski Bank Kredytowy SA w Poznaniu	120 072	2 263 904		2 383 976
Gospodarczy Bank Południowo-Zachodni SA we Wrocławiu	2 238 429	11 399 339		13 637 768
Wschodni Bank Cukrownictwa SA w Lublinie	488 264			488 264
Gospodarczy Bank Wielkopolski SA w Poznaniu	2 031 450	11 441 925		13 473 375
Bank Unii Gospodarczej SA w Warszawie	1 028 884	6 825 323		7 854 207
Bank Gdański SA w Gdańsku	31 759			31 759
Bank Rozwoju Cukrownictwa w Poznaniu	2 034 772			2 034 772
Bank Cukrownictwa „Cukrobank” SA we Wrocławiu	1 084 600			1 084 600
Wielkopolski Bank Rolniczy SA w Kaliszu	173 744	58 349		232 093
Razem	35 184 943	142 935 923	59 100	178 179 966

Źródło: Sprawozdania z działalności ARiMR w latach 1994–1995.

Przyczyny trudności w spłacie preferencyjnych kredytów obrotowych

Z przedstawionych przez banki danych wynika, że 96% kredytobiorców wywiązało się z warunków zawartych umów kredytowych. Tylko nieliczni (4%) mieli trudności z terminową spłatą zaciągniętych kredytów (Kulawik, 1995, 1996).

Głównymi przyczynami trudności w spłacie kredytów preferencyjnych były braki w zakresie umiejętności i wiedzy wśród rolników indywidualnych niezbędnych

do prawidłowej oceny efektywności ekonomicznej przedsięwzięć finansowanych kredytem.

Przyczyn powstawania kredytów o sytuacji nieprawidłowej wśród rolników indywidualnych banki upatrywały również w uwarunkowaniach zewnętrznych. Najczęściej wymieniano tu:

- strukturalnie niską rentowność,
- słabą koniunkturę w rolnictwie i niejasne perspektywy jej poprawy,
- ograniczone możliwości tworzenia kapitału,
- rozdrobnienie rolnictwa i jego słaba pozycja na rynku.

Splot uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych sprawił, że część gospodarstw znajdowała się w bardzo trudnej sytuacji finansowej. Gospodarstwa te miały problemy ze spłatą zaciągniętych kredytów. Charakteryzowały się one:

- niską dochodowością i niedoinwestowaniem,
- małym i niskim potencjałem technicznym nierentownej produkcji,
- wielokierunkową produkcją,
- niskim poziomem zmechanizowania,
- dużą powierzchnią o wyspecjalizowanym profilu produkcji.

Bardzo często były to gospodarstwa prowadzone przez osoby w podeszłym wieku i niskim poziomie wykształcenia (Kulawik 1996).

Duży wpływ miały również sposoby spłaty kredytów. Mimo specyfiki rolnictwa i cykliczności produkcji w tym dziale gospodarki, tylko 4,2% umów kredytowych zawarto na warunkach, w których spłata kredytu była dostosowana do cyklu produkcji. Jest to jednak złożony problem i trudno oczekiwać, aby w krótkim czasie udało się bardziej dostosować warunki kredytowania do charakterystyk finansowych gospodarstw rolniczych.

Efekty udzielanych preferencyjnych kredytów obrotowych dla rolnictwa

Trudno ocenić efektywność udzielonych preferencyjnych kredytów obrotowych w rolnictwie. Główną przeszkodą jest brak dostępnych szczegółowych danych na temat zużycia środków produkcji, jak również informacji dotyczących uzyskiwanych wyników finansowych przez gospodarstwa rolne, korzystające z kredytów preferencyjnych. Pewnym przybliżeniem wyjaśnienia tego problemu jest przedstawienie i porównanie tylko niektórych wyników osiągniętych w tych gospodarstwach w ostatnich latach. Porównanie takie nakazuje zachowanie dużej ostrożności, gdyż osiągnięte wyniki w rolnictwie w bardzo dużym stopniu zależą od warunków pogodowych, a te w poszczególnych latach zwykle różnią się między sobą.

W 1995 r. globalna produkcja w gospodarstwach rolniczych korzystających z kredytów preferencyjnych wzrosła o około 13% w porównaniu do 1994 r. Procesy wzrostowe wystąpiły zarówno w produkcji roślinnej (16%), jak i zwierzęcej (8%). Wzrost produkcji roślinnej wynikał głównie z poprawy agrotechniki oraz podniesienia intensywności gospodarowania. Wzrost intensywności przejawiał się przede wszystkim w wyższym zużyciu nawozów mineralnych (o 12,1% w porównaniu do 1994 r.), większej sprzedaży środków ochrony roślin (o ponad 10%) i szerszym stosowaniu kwalifikowanego materiału siewnego (wzrost o 41,5%). Fakty powyższe świadczą o uzyskaniu produkcyjnych efektów z zastosowania obrotowych kredytów preferencyjnych. Z drugiej jednak strony, pomimo większej dostępności kredytów preferencyjnych, nie zaobserwowano w 1995 r. rozszerzenia areалу uprawy roślin intensywnych (Kulawik, 1996).

Odzwierciedleniem poprawy sytuacji ekonomicznej rolnictwa i większej dostępności kredytów preferencyjnych w 1995 r. było także ożywienie na rynku środków produkcji.

Środki produkcji, z wyjątkiem energii elektrycznej, wzrosły w 1995 r. w mniejszym stopniu niż inflacja. Swoisty umiar w polityce cenowej producentów prawdopodobnie wynikał w jakimś stopniu z ustabilizowania warunków kredytowania rolnictwa (w latach ubiegłych sama zapowiedź uruchomienia kredytów preferencyjnych powodowała szybki wzrost cen, np. nawozów mineralnych).

Podsumowanie

Preferencyjne kredyty obrotowe udzielane dla rolnictwa, objęte dopłatami ARiMR, są bardzo ważnym instrumentem polityki rolnej państwa.

Ze względu na cykliczność produkcji są one bardzo ważnym zewnętrznym źródłem wspomagania rolnictwa. Dzięki nim w wielu gospodarstwach możliwe jest utrzymanie ciągłości produkcji.

Preferencyjne kredyty obrotowe umożliwiają zachowanie płynności finansowej, pomimo występowania różnych terminów wpływów i wydatków w rolnictwie.

Ponadto kredyty preferencyjne udzielane są również na łagodzenie skutków często występujących wypadków losowych w rolnictwie, takich jak susze, pożary, powodzie czy gradobicia.

W niniejszej pracy podjęto próbę oceny funkcjonowania systemu udzielania preferencyjnych kredytów obrotowych dla rolnictwa, działającego za pośrednictwem Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Uzyskane wyniki badań pozwoliły na wyciągnięcie następujących wniosków:

1. W 1995 r. banki dofinansowywane przez ARiMR udzieliły na terenie całego kraju 481 858 preferencyjnych kredytów obrotowych dla rolnictwa na ogólną kwotę

836 020 tys. zł. Rozkład liczb oraz kwot dla poszczególnych rodzajów preferencyjnych kredytów obrotowych był zróżnicowany i przedstawiał się następująco:

	liczba	kwota (tys. zł)
a) kredyty obrotowe:	481 858	836 020
– na zakup środków obrotowych do produkcji rolniczej	311 437	636 975
– na łagodzenie skutków suszy	170 110	194 008
– na likwidację klęsk żywiołowych	311	5 037

2. Najwyższe kwoty kredytów na zakup środków obrotowych w 1995 r. rolnicy wykorzystali z województw o wysokiej kulturze rolnej, tj. poznańskiego, szczecińskiego i olsztyńskiego.

Jeśli chodzi o kredyty „suszowe” to najwyższe kwoty udzielono w województwach krakowskim, łódzkim i kieleckim (wystąpiła tam największa susza w 1994 r.), natomiast najmniejsze kwoty kredytów banki udzieliły w województwach opolskim, elbląskim i leszczyńskim.

Analizując kredyty dla gospodarstw dotkniętych klęską żywiołową należy stwierdzić, że najczęściej udzielono ich w województwach poznańskim, katowickim i opolskim.

3. Z przedstawionych przez banki danych wynika, że 96% kredytobiorców wywiązało się z warunków zawartych umów kredytowych. Tylko nieliczni (4%) mieli trudności z terminową spłatą zaciągniętych kredytów.

Głównymi przyczynami trudności w spłacie kredytów preferencyjnych były braki w zakresie umiejętności i wiedzy wśród rolników indywidualnych niezbędnych do prawidłowej oceny efektywności ekonomicznej przedsięwzięć finansowanych kredytem.

Ponadto przyczyn trudności w spłacie kredytów banki upatrywały w uwarunkowaniach zewnętrznych. Najczęściej wymieniano tu:

- strukturalnie niską rentowność,
- słabą koniunkturę w rolnictwie i niejasne perspektywy jej poprawy,
- ograniczone możliwości tworzenia kapitału,
- rozdrobnienie rolnictwa i jego słaba pozycja na rynku.

4. W 1995 r. w stosunku do 1994 r. w gospodarstwach rolniczych korzystających z kredytów preferencyjnych zanotowano:

- wzrost produkcji roślinnej o 16%,
- wzrost produkcji zwierzęcej o 8%,
- wzrost zużycia nawozów mineralnych o 12,1%,
- wzrost zużycia środków ochrony roślin o 10%,
- wzrost zużycia kwalifikowanego materiału siewnego o 41,5%.

Analizując powyższe liczby należy stwierdzić wzrost poziomu intensywności gospodarowania w 1995 r. w gospodarstwach rolniczych korzystających z kredytów

preferencyjnych. Główną przyczyną tego stanu było większe zużycie środków produkcji, co bezpośrednio spowodowało wzrost produkcji rolniczej.

5. W 1995 r. ARiMR dopłacała bankom do oprocentowania preferencyjnych kredytów obrotowych sumę 178 179,9 tys. zł (tab. 6).

Największe dopłaty wystąpiły w przypadku kredytów „suszowych” (142 935,9 tys. zł), najmniejsze zaś kredytów „kłęskowych” (59,1 tys. zł). Tak duże kwoty na dopłaty do kredytów „suszowych” wynikały z długotrwałej suszy, która wystąpiła w Polsce w 1994 r.

Jeżeli chodzi o poszczególne banki, to najwyższe dopłaty do kredytów obrotowych zanotowano w Banku Gospodarki Żywnościowej (126 926,1 tys. zł), natomiast najniższe w Wielkopolskim Banku Rolniczym SA (232,0 tys. zł) oraz Banku Gdańskim SA (31,759 tys. zł).

6. Czynniki ograniczającymi wykorzystanie preferencyjnych kredytów obrotowych przez podmioty gospodarcze działające w sektorze rolniczym były:

- nadmierna nieufność banków, w stosunku do przedsięwzięć realizowanych przez nieznanych przedsiębiorców,
- niska w porównaniu do innych działów rentowność rolnictwa i wysoka kapitałochłonność produkcji oraz duża podatność na oddziaływanie czynników losowych (pogoda, kłęski żywiołowe),
- brak wiarygodnych danych ekonomiczno-finansowych (np. zapisów rachunkowości rolnej), utrudniających inspektorowi kredytowemu ocenę wypłacalności potencjalnego kredytobiorcy.

Literatura

- BERNACKI A., 1996: *Działalność kredytowa banków oraz warunki uzyskiwania kredytu w rolnictwie*. Materiały seminaryjne.
- KRZYŻANOWSKA Z., KWIECIŃSKI A., 1994: *Kredyty preferencyjne „wiosenne”*. Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa, 5, 1–18.
- KULAWIK J., 1996: Kredytowanie rolnictwa w 1995 r. *Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy*, IERiGŻ, 401, 1–24.
- KULAWIK J., 1995: Kredytowanie gospodarki żywnościowej w 1994 r. *Komunikaty, Raporty, Ekspertyzy*, IERiGŻ, 386, 1–27.
- Rocznik Statystyczny* – 1994, 1995.
- Sprawozdanie z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa*, 1994, 1995.
- Uchwała nr 61/94 Rady Ministrów z dn. 13. 09. 1994 r. w sprawie uruchomienia dodatkowych środków na dopłaty do oprocentowania kredytów bankowych przeznaczonych na zakup rzeczowych środków obrotowych do produkcji rolnej w celu złagodzenia skutków suszy.
- Uchwała nr 114/85 Rady Ministrów z dn. 29. 08. 1995 r. w sprawie uruchomienia dodatkowych środków na dopłaty do oprocentowania kredytów bankowych przeznaczonych na likwidację skutków kłęsk żywiołowych w rolnictwie.

Analysis of Preferential Credits Granted for the Agricultural Sector

Abstract

This study presents the problems connected with granting of preferential credits for the agricultural sector. Thorough, analysis on credit for purchase of the means of production, for relieving the effects of drought and other natural calamity has been made.

The research covered period 1994–1995. Two methods were used: comparative horizontal analysis and comparative vertical analysis. The results obtained applied to the whole country. The most of the credit was granted for means of production, while the least one for liquidation of the effects of natural disasters.

Credit of the largest value to purchase the means of production was used by farmers from the following voivodships: Poznań, Szczecin and Olsztyn. The largest value of credit for covering costs of drought in 1994 was recorded in Kraków, Łódź and Kielce voivodships. The highest amount of credit to cover the costs arising out of the effects of natural disasters was granted in Poznań, Katowice and Opole voivodships.

The conditions of the credit contracts were fulfilled by 96 per cent of the debtors. In farms that got preferential credit improvement in an economic activity intensification was noticed in period under review.